

ปัจจัยที่มีผลต่อบทบาทของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ในพื้นที่ต้นน้ำ ของชุมชนบ้านถ้ำผึ้ง ตำบลต้นยวน อำเภอฟน จังหวัดสุราษฎร์ธานี

Factors Affecting Role of Community in Natural Resources Conservation on Head Watershed of Ban Tum Phuang Tonyoun Sub-District, Phanom District, Surat Thani Province

วรรัตน์ วัฒนชนโนบล (Wararat Watthanachanobon)* ดร.กิตติชัย รัตนะ (Dr.Kitichai Rattana)**
ดร.ไพสนต์ เพ็ชรพลาย (Dr.Pisarn Phetplai)***

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (Surveys research) โดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) เป็นเครื่องมือในการวิจัย มุ่งศึกษาความสัมพันธ์ของตัวแปรด้านปัจจัยส่วนบุคคล ปัจจัยทางเศรษฐกิจสังคม และปัจจัยด้านความเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ต้นน้ำ ที่มีต่อบทบาทของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ประชากรเป้าหมาย คือ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนบ้านถ้ำผึ้ง ตำบลต้นยวน อำเภอฟน จังหวัดสุราษฎร์ธานี จำนวน 194ครัวเรือน สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ สถิติ t - Test, F-Test การวิเคราะห์ Oneway - Anova โดยใช้ค่าสถิติ LSD และค่าเพียร์สันไคสแควร์ (Pearson Chi-Square) ผลการวิจัย พบว่า ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับบทบาทการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ต้นน้ำ คือ ปัจจัยด้านบุคคล ได้แก่ การเป็นสมาชิกกลุ่ม ปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคม ได้แก่ กรรมสิทธิ์พื้นที่ถือครอง ภูมิลำเนาเดิม และความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ABSTRACT

This research was a survey research. The study aimed to explore factors affecting community role in Natural Resources Conservation on Head Watershed by using the questionnaire. Data were collected from people in Ban Tum Phuang Tonyoun Sub-District, Phanom District, Surat Thani Province. The statistical analysis included frequency, percentage, standard deviation, arithmetic such as t - Test, F-Test Oneway - Anova, LSD and Pearson's Product Moment Correlation Coefficient tested by SPSS for windows. Results indicated that factor affecting community role in Natural Resources Conservation on

* นักศึกษา หลักสูตรวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการลุ่มน้ำและสิ่งแวดล้อม คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

** อาจารย์ ภาควิชาอนุรักษ์วิทยา คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

*** อาจารย์ ภาควิชาอนุรักษ์วิทยา คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

Head Watershed was social group membership. Economic and social factors were land holding status, native habitation and knowledge of Natural Resources Conservation at the 0.05 level of statistical significance.

คำสำคัญ : บทบาทของชุมชน การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ต้นน้ำลำธาร

Key Words : The role of community, Natural resources conservation, Head watershed

บทนำ

บทบาท เป็นการกระทำตามหน้าที่ที่กำหนดไว้ โดยมุ่งถึงหน้าที่อันควรกระทำและไม่ควรกระทำของบุคคลแต่ละคน และเป็นสิ่งที่บอกการกระทำของคนในสังคมว่าควรมีหน้าที่ความรับผิดชอบต่อชุมชนของตนอย่างไร ทั้งนี้บุคคลอาจมีหลายบทบาทในเวลาเดียวกันขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมนั้นๆ (ประสิทธิ์, 2543) รวมถึงบทบาทยังเป็นการสร้างและกำหนดการมีส่วนร่วมของบุคคลในกระบวนการที่มีการกระทำร่วมกัน ชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำ จัดได้ว่ามีบทบาทสำคัญ คือ การดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ลุ่มน้ำอย่างมาก อีกทั้งยังมีส่วนต่อการใช้ทรัพยากรธรรมชาติโดยขาดการอนุรักษ์ ส่งผลให้ทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรมและสูญเสียคุณภาพของธรรมชาติ ยกที่จะฟื้นฟูให้คืนสู่สภาพเดิมได้ (พงษ์ศักดิ์, 2548: โกเมศ, 2546)

ชุมชนบ้านถ้ำผึ่ง ตำบลต้นยวน อำเภอนม จังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นชุมชนที่มีวิถีชีวิตพึ่งพิงทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ต้นน้ำลำธาร รวมถึงมีแนวคิดและกิจกรรมร่วมกันเพื่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูสภาพพื้นที่ต้นน้ำลำธาร เพื่อให้พื้นที่ป่าต้นน้ำนั้นเป็นแหล่งพึ่งพิงแก่ชุมชนสืบไป จุดเริ่มต้นของแนวคิดและการแสดงบทบาทเพื่อการอนุรักษ์นั้นสืบเนื่องมาจากแต่เดิม ป่าต้นน้ำนั้นมีสภาพเป็นป่าที่อุดมสมบูรณ์แม้บางส่วนจะเป็นพื้นที่ทำกินของราษฎรแต่ก็เป็นส่วนน้อย มีลักษณะเป็นสวนสมรม คือเป็นการปลูกพืชหลายชนิดผสมปนเปกันไป มีความหลากหลายทางพืชพันธุ์และชั้นความสูงมากมาย ทำให้พื้นที่ต้นน้ำสามารถให้น้ำได้เพียงพอต่อการอุปโภคบริโภคของชาวบ้านในขณะนั้น ต่อมาพื้นที่ป่าต้นน้ำดังกล่าว

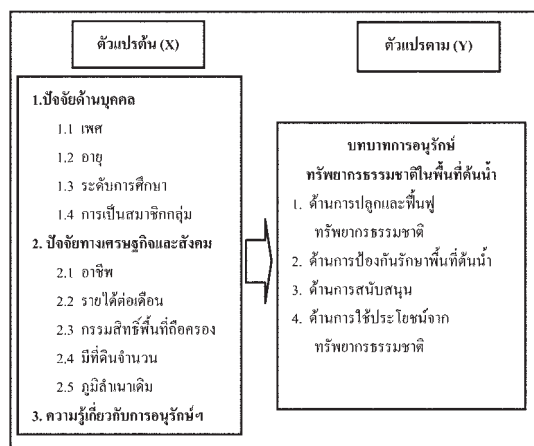
ได้ถูกบุกรุกทำลายลงอย่างรวดเร็วจากสาเหตุของจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้น ผนวกกับการเจริญเติบโตและการขยายตัวทางเศรษฐกิจทั้งด้านการท่องเที่ยวและการเกษตร ทำให้มีความต้องการที่ดินเพิ่มขึ้น การบุกรุกป่าเพิ่มขึ้น สภาพการณ์พื้นที่ป่าต้นน้ำลำธารลดลงอย่างมากนี้ เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดภาวะฝนแล้ง ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล พื้นที่ป่าต้นน้ำไม่สามารถกักเก็บน้ำได้เหมือนเช่นเดิม ทำให้เกิดน้ำไหลหลากฉับพลันในฤดูฝน อันเป็นปัจจัยเร่งให้เกิดการชะล้างพังทลายของดินอย่างรุนแรงและดินถล่มเกิดการตกตะกอนสะสมในแม่น้ำลำธาร ทำให้ดินเขินเก็บกักน้ำได้น้อยลง และปริมาณน้ำที่บ่าท่วมจะไหลทะลักเข้าทำลายบ้านเรือนและทรัพย์สินเสียหายอย่างมาก และเมื่อปี พ.ศ. 2531 ได้เกิดอุทกภัยครั้งใหญ่กับชุมชนคีรีวง จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งมีสภาพพื้นที่ วิถีชีวิต คล้ายคลึงกับชุมชนบ้านถ้ำผึ่ง จากผลของอุทกภัยครั้งร้ายแรงที่เกิดขึ้นนั้น ทางชุมชนบ้านถ้ำผึ่งกล่าวว่า เหตุการณ์เช่นนั้นจะเกิดขึ้นกับชุมชนของตน จึงหันกลับมาให้ความสำคัญกับการอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างพึ่งพามากขึ้น เพื่อเป็นการป้องกันการเกิดภัยธรรมชาติกับชุมชนของตน จากเหตุผลดังกล่าวนี้ จึงทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจทำการศึกษาบทบาทของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ต้นน้ำของชุมชนบ้านถ้ำผึ่ง อำเภอนม จังหวัดสุราษฎร์ธานี และวิเคราะห์ปัจจัยที่มีผลต่อการแสดงบทบาทการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ต้นน้ำของชุมชน รวมทั้งเพื่อให้ข้อเสนอแนะแนวทางในการเสริมสร้างบทบาทการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ต้นน้ำของชุมชน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสถานภาพทางเศรษฐกิจ สังคม และบทบาทของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ต้นน้ำของบ้านถ้ำผึ้ง ตำบลต้นยวน อำเภอพนม จังหวัดสุราษฎร์ธานี
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อบทบาทของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ต้นน้ำ

อุปกรณ์และวิธีการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการศึกษาเชิงสำรวจ (Surveys research) โดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) เป็นเครื่องมือในการวิจัย โดยมุ่งศึกษาความสัมพันธ์ของตัวแปรด้านปัจจัยส่วนบุคคล ปัจจัยทางเศรษฐกิจ สังคม และปัจจัยด้านความเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ต้นน้ำ ที่มีต่อบทบาทของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ต้นน้ำ ทั้งในด้านการปลูกและฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ ด้านการป้องกันรักษาพื้นที่ต้นน้ำ ด้านการสนับสนุน และด้านการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ (ภาพที่ 1)

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย

ประชากรเป้าหมายในการศึกษาคั้งนี้ คือ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนบ้านถ้ำผึ้ง ตำบลต้นยวน

อำเภอพนม จังหวัดสุราษฎร์ธานี ซึ่งเป็นหัวหน้าครัวเรือนหรือตัวแทนครัวเรือน จำนวน 194 ครัวเรือน ซึ่งเป็นครัวเรือนที่มีอยู่ทั้งหมดในพื้นที่ศึกษา ทั้งนี้ การสำรวจและเก็บข้อมูลได้ประยุกต์การวิจัยทางสังคมศาสตร์ตามแนวคิดของ บุญธรรม (2531)

การทดสอบเครื่องมือในการวิจัย

การทดสอบความเชื่อถือได้ของแบบสอบถาม (Reliability) โดยใช้สัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาช (Cronbach's alpha Coefficient) ตามแนวคิดของ บุญธรรม (2531) ซึ่งทดสอบก่อนเก็บข้อมูลจริง (pre-test) จำนวน 30 ครัวเรือน ในชุมชนที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับชุมชนที่ทำการศึกษา

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. ข้อมูลส่วนบุคคล เศรษฐกิจและสังคม ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ต้นน้ำ บทบาทของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ต้นน้ำ และปัญหาอุปสรรคในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ต้นน้ำ วิเคราะห์โดยการแจกแจงความถี่ (Frequency) ร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Means) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation; S.D.)

2. การทดสอบหาปัจจัยที่มีผลต่อบทบาทของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ต้นน้ำ ใช้ค่าสถิติ t - Test ในการทดสอบค่าเฉลี่ยของกลุ่มตัวอย่าง 2 กลุ่ม ส่วนการทดสอบค่าเฉลี่ยของกลุ่มตัวอย่าง 3 กลุ่ม ขึ้นไป ใช้ค่าสถิติ F-Test ใช้การวิเคราะห์ความแปรปรวนจำแนกแบบทางเดียว (Oneway-Anova) โดยใช้ค่าสถิติ LSD และค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (Pearson's Product Moment Correlation Coefficient) (บุญธรรม, 2531) ใช้ในการหาความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ต้นน้ำกับการมีบทบาทการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ต้นน้ำของชุมชน

ผลการวิจัยและการอภิปรายผล

ส่วนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานทั่วไปของประชากร และสภาพเศรษฐกิจสังคมของประชากร ผลการวิจัยพบว่า ส่วนใหญ่เป็นเพศชายมากกว่าเพศหญิง คิดเป็นร้อยละ 54.64 และ 45.36 ตามลำดับ มีอายุ 30 - 39 ปี มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 30.41 พบว่า มีการศึกษาระดับประถมศึกษา มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 51.03 การเป็นสมาชิกกลุ่มในชุมชนของประชากร พบว่า ไม่ได้เป็นสมาชิกกลุ่มเลย มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 40.21 มีอาชีพหลักในภาคการเกษตรกรรมมากกว่านอกภาคเกษตรกรรม คิดเป็นร้อยละ 87.62 และ 12.38 มีรายได้ 10,001 - 15,000 บาท มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 28.35 มีกรรมสิทธิ์พื้นที่ถือครองแบบ สด.1 มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 43.30 และมีที่ดินทำกินมากกว่า 20 ไร่ ขึ้นไป มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 44.33 ส่วนใหญ่มีภูมิลำเนาเดิมเป็นคนบ้านถ้ำผึ้งโดยกำเนิดและเป็นคนตำบล/อำเภอในจังหวัดสุราษฎร์ธานี มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 38.14 เท่ากัน

ส่วนที่ 2 ระดับความรู้ความเข้าใจการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ต้นน้ำของชุมชนบ้านถ้ำผึ้ง ผลการวิจัย พบว่า ระดับความรู้ความเข้าใจการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ต้นน้ำของชุมชนบ้านถ้ำผึ้ง ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=0.75$) เมื่อจำแนกเป็นรายข้อ พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความรู้มากที่สุดในเรื่องการป้องกันและรักษาทรัพยากรในลุ่มน้ำเป็นหน้าที่ของทุกคนที่ต้องช่วยกัน และการปลูกหญ้าแฝกในพื้นที่ลาดชันช่วยลดการพังทลายของดิน ($\bar{X}=1.00$) มีความรู้น้อยที่สุดในเรื่อง น้ำตามธรรมชาติมีใช้ไม่จำกัด ไม่จำเป็นต้องใช้อย่างประหยัด ($\bar{X}=0.31$) จากผลดังกล่าวข้างต้น สอดคล้องกับนิวัติ (2537) เสนอว่าในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีความรู้ในการรักษาทรัพยากรธรรมชาติที่จะให้ประโยชน์หลาย ๆ ด้าน ทุกแห่งทุกมุม กล่าวถึงต้องมีความรู้เกี่ยวกับการรักษาทรัพยากรธรรมชาติที่จะมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ตลอดจนประโยชน์และโทษต่อมนุษย์ซึ่งอยู่ในแต่ละ

สิ่งแวดล้อมนั้น ๆ อย่างน้อยจะต้องคำนึงถึงความปลอดภัย อันอาจเกิดจากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างไม่มีระมัดระวัง ทั้งนี้เมื่อชุมชนมีองค์ความรู้ที่ถูกต้องแล้ว ย่อมตระหนักถึงความสำคัญและความยั่งยืนของทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ลุ่มน้ำชุมชน ตลอดจนสามารถตัดสินใจดำเนินการใด ๆ ได้อย่างถูกต้อง สอดคล้องกับงานวิจัยของ กิตติ (2535) ศึกษาถึงพฤติกรรมและการรับรู้ของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ กรณีศึกษาบ้านแพะ อำเภอสนักแพง จังหวัดเชียงใหม่ และบ้านทุ่งยาวอำเภอเมือง จังหวัดลำพูน พบว่า การรับรู้ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ตลอดจนถึงการตัดสินใจด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของประชาชน ส่วนใหญ่เป็นผลมาจากการประกอบอาชีพของประชาชนในหมู่บ้านซึ่งได้อาศัยป่าไม้หรือผลผลิตจากป่าตลอดจนการใช้น้ำเพื่อการเกษตร ทั้งนี้เนื่องจากประชาชนเหล่านั้นส่วนใหญ่ได้พึ่งพาอาศัยป่าไม้เป็นแหล่งทำมาหากิน ดังนั้นพวกเขาจึงมีความสำนึกรับผิดชอบต่อป่าไม้ที่พวกเขาได้พึ่งพา

ส่วนที่ 3 ความตระหนักและการให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์ทรัพยากรในพื้นที่ต้นน้ำลำธาร ผลการวิจัยพบว่า ประชากรมีความตระหนักและให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอันเนื่องมาจากประสบการณ์จากเหตุการณ์ในอดีต ถึงร้อยละ 100 ของประชากร คือ จากเหตุการณ์อุทกภัยในปี พ.ศ.2531 ทำให้ประชาชน สัตว์เลี้ยง และพื้นที่การเกษตรได้รับความเสียหาย และจากเหตุการณ์น้ำแห้งในฤดูแล้ง พ.ศ. 2547 ทำให้พื้นที่เคยใช้แห้งขอดลง คิดเป็นร้อยละ 100

ส่วนที่ 4 บทบาทของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ต้นน้ำ ผลการวิจัยพบว่า ชุมชนบ้านถ้ำผึ้งมีบทบาทในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}= 2.55$) ซึ่งแยกเป็นรายด้าน พบว่า

1. ด้านการปลูกและฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ ชุมชนบ้านถ้ำผึ้งมีบทบาทในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ต้นน้ำ ด้านการปลูกและฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ อยู่ในระดับปานกลาง

($\bar{X}$ = 2.82) โดยชุมชนบ้านถ้ำผึ้งมีบทบาทในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ มากที่สุด ในเรื่องชุมชนมีความสนใจกิจกรรมเพื่อการอนุรักษ์ฟื้นฟูป่าต้นน้ำของชุมชน และชุมชนบ้านถ้ำผึ้งมีบทบาทในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในน้อยที่สุด ในเรื่องการเข้าร่วมกิจกรรมในการอนุรักษ์ป่า ดิน น้ำ เช่น พิธีบวชต้นไม้ เพราะการดำเนินกิจกรรมเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ต้นน้ำนั้น จะส่งผลให้เกิดประโยชน์ต่อสมดุลทางธรรมชาติและวิถีชีวิตชุมชนอย่างเช่น ชุมชนได้รับการยกย่องให้เป็นที่รู้จักให้เป็นที่ยศศึกษาดูงาน ก่อให้เกิดความภาคภูมิใจแก่คนในชุมชน และมีพลังที่จะพัฒนาต่อไป

2. ด้านการป้องกันรักษาพื้นที่ต้นน้ำชุมชนบ้านถ้ำผึ้ง มีบทบาทในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ต้นน้ำ ด้านการป้องกันรักษาพื้นที่ต้นน้ำอยู่ในระดับน้อย ($\bar{X}$ = 2.37) โดยชุมชนบ้านถ้ำผึ้งมีบทบาทในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ มากที่สุด ในเรื่อง ชุมชนได้มีบทบาทในการชักชวนชาวบ้านเพื่อนบ้านให้ช่วยดูแลรักษาต้นน้ำลำธาร และชุมชนบ้านถ้ำผึ้งมีบทบาทในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในน้อยที่สุด ในเรื่อง การให้ชุมชนได้เข้ามามีบทบาทร่วมสร้างแนวกันไฟป่า เพราะวิถีชีวิตของชุมชนต้องพึ่งพาป่าและน้ำในการดำรงชีวิต เช่น การหาอาหารจากป่า การอาศัยน้ำในการทำเกษตร ถ้าชุมชนไม่ดำเนินการเพื่อการดูแลรักษาต้นน้ำลำธาร แล้วย่อมจะส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตในระยะยาว (นิวัติ, 2537) รวมถึงการส่งเสริมและสนับสนุนให้ชุมชนได้ทำหน้าที่อนุรักษ์และป้องกันป่าต้นน้ำลำธารจึงเป็นกิจกรรมที่สำคัญเช่นกันรวมถึงการตั้งกฎระเบียบในการอนุรักษ์และป้องกันป่าต้นน้ำลำธารด้วย

3. ด้านการสนับสนุน ชุมชนบ้านถ้ำผึ้งมีบทบาทในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ต้นน้ำ ด้านการสนับสนุน อยู่ในระดับน้อย ($\bar{X}$ = 2.43) โดยชุมชนบ้านถ้ำผึ้งมีบทบาทในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติมากที่สุด ในเรื่อง ได้มีบทบาทเข้าร่วมประชุมหรือเสนอความเห็นในการวางแผน การพัฒนาเรื่องที่ดิน แหล่งน้ำ ป่าไม้ของชุมชนและการประชาสัมพันธ์

ให้ญาติพี่น้อง/เพื่อนบ้านไปร่วมกิจกรรมการอนุรักษ์ฟื้นฟูต้นน้ำลำธาร และชุมชนบ้านถ้ำผึ้งมีบทบาทในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในน้อยที่สุด ในเรื่อง ได้เข้ามามีเสนอแนวทางใหม่ๆ ในการจัดการกิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ สอดคล้องกับโกลม (2535) ได้กล่าวถึง บทบาทองค์กรท้องถิ่นในการบริหารจัดการป่าชุมชน ว่าชุมชนควรมีบทบาทในการจัดทำแผนงานเพื่อการอนุรักษ์ฟื้นฟูต้นน้ำลำธาร และในปัจจุบันตามแผนพัฒนาจังหวัดได้มีโอกาสนเสนอแผนจากระดับล่างขึ้นมา และได้ถูกนำเข้าสู่แผนพัฒนาจังหวัดในประเภทการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

4. ด้านการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ ชุมชนบ้านถ้ำผึ้งมีบทบาทในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ต้นน้ำด้านการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}$ = 2.57) โดยชุมชนบ้านถ้ำผึ้งมีบทบาทในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติมากที่สุด ในเรื่อง การได้เข้ามีส่วนร่วมการนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้เพื่อบริโภคอุปโภคอย่างประหยัด และชุมชนบ้านถ้ำผึ้งมีบทบาทในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในน้อยที่สุด ในเรื่อง ได้เข้ามีส่วนร่วมนำทรัพยากรมาใช้เป็นแหล่งพลังงาน เช่น ถ่านไม้ ซึ่งสอดคล้องกับ สหทัยา (2539) ที่ว่าการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ เป็นการจัดการที่ยึดหลักใช้เพื่อประโยชน์ส่วนรวมและการยังชีพเพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมให้ชาวบ้านเกิดจิตสำนึกในการอนุรักษ์และให้มีการใช้ประโยชน์จากป่าอย่างเหมาะสมโดยมีแนวคิดในการอนุรักษ์คือ การให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการรักษาป่าโดยใช้กิจกรรมที่มีความสอดคล้องกับวิถีชีวิต วัฒนธรรมและระบบนิเวศของชุมชน เป็นวิธีการกระตุ้นหรือชี้แนะให้ชาวบ้านตระหนักในความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติ ผลจากการทำกิจกรรมทำให้ป่าฟื้นตัว มีความอุดมสมบูรณ์ และกระตุ้นจิตสำนึกของชาวบ้านให้เกิดความตระหนักในการที่จะช่วยกันรักษาป่าอีกด้วย (ตารางที่ 1)

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับบทบาทของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ต้นน้ำโดยรวม

บทบาทของชุมชน	$\bar{X}$	SD.	ระดับบทบาท
ด้านการปลูกและฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ	2.82	0.91	ปานกลาง
ด้านการป้องกันรักษาพื้นที่ต้นน้ำ	2.37	0.97	น้อย
ด้านการสนับสนุน	2.43	1.02	น้อย
ด้านการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ	2.57	0.77	ปานกลาง
รวม	2.55	0.82	ปานกลาง

ส่วนที่ 4 ปัจจัยที่มีผลต่อบทบาทของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ต้นน้ำ จากผลการวิจัย พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อบทบาทของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ต้นน้ำ ได้แก่ ปัจจัยด้านบุคคล ได้แก่ การเป็นสมาชิกกลุ่ม โดยพบว่า ชุมชนบ้านถ้ำผิงที่เป็นสมาชิกกลุ่มต่างกัน มีบทบาทการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ต้นน้ำ แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เมื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยรายคู่ระดับบทบาทการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ต้นน้ำ จำแนกตามการเป็นสมาชิกกลุ่ม โดยใช้วิธี Least Significant Different (LSD) ที่ระดับความเชื่อมั่น 95% พบว่า ชุมชนบ้านถ้ำผิงที่เป็นสมาชิกกลุ่มแตกต่างกัน มีบทบาทการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติโดยรวม แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยชุมชนบ้านถ้ำผิงที่ไม่ได้เป็นสมาชิกมีบทบาทการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ น้อยกว่าผู้ที่ เป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต สมาชิกกองทุนหมู่บ้าน กลุ่มสตรี/แม่บ้าน และกลุ่มท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.26, 2.68, 2.71, 2.97 และ 2.90) โดยมีผลต่างของค่าเฉลี่ยเท่ากับ .416, .448, .706 และ .637 ตามลำดับ เนื่องจากการมีปฏิสัมพันธ์กันในกลุ่ม เช่น การรวมกลุ่ม ย่อมจะทำให้มีการเรียนรู้ร่วมกันในการที่จะรับทราบข้อมูลเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ซึ่งยังผลให้มีทัศนคติที่ดีต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และทำให้

มีบทบาทในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้มากตามไปด้วย (มจล, 2536)

ปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคม ได้แก่ กรรมสิทธิ์พื้นที่ถือครองและภูมิลาเนาเดิม โดยพบว่าชุมชนบ้านถ้ำผิงที่มีกรรมสิทธิ์การถือครองที่ดินต่างกัน มีบทบาทการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ต้นน้ำแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยรายคู่ระดับบทบาทการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ต้นน้ำ จำแนกตามกรรมสิทธิ์การถือครองที่ดินโดยใช้วิธี Least Significant Different (LSD) ที่ระดับความเชื่อมั่น 95% พบว่า ชุมชนบ้านถ้ำผิงที่มีกรรมสิทธิ์การถือครองที่ดิน แตกต่างกัน ทำให้มีบทบาทการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติโดยรวม แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยชุมชนบ้านถ้ำผิงที่ถือครองที่ดิน ภบ.5 มีบทบาทการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ น้อยกว่าผู้ที่ถือครองที่ดิน สปก. 4-01 (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.44 และ 2.89) โดยมีผลต่างของค่าเฉลี่ยเท่ากับ .454 และชุมชนบ้านถ้ำผิงที่ถือครองที่ดิน สด.1 มีบทบาทการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ มากกว่าผู้ที่ถือครองที่ดิน สปก. 4-01 (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.44 และ 2.89) โดยมีผลต่างของค่าเฉลี่ยเท่ากับ .454

และชุมชนบ้านถ้ำผิงที่มีภูมิลาเนาเดิมต่างกัน มีบทบาทการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ต้นน้ำแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เมื่อเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยรายคู่ระดับบทบาทการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ต้นน้ำ จำแนกตามภูมิลาเนา โดยใช้วิธี Least Significant Different (LSD) ที่ระดับความเชื่อมั่น 95% พบว่าชุมชนบ้านถ้ำผิงที่มีภูมิลาเนา แตกต่างกัน ทำให้มีบทบาทการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยรวมแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยชุมชนบ้านถ้ำผิงที่มีภูมิลาเนาเป็นคนชุมชนบ้านถ้ำผิงโดยกำเนิด มีบทบาทการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ มากกว่าผู้ที่ภูมิลาเนาเป็นคนพื้นที่อื่น(ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.67 และ 1.93) โดยมีผลต่างของค่าเฉลี่ยเท่ากับ

.746 และชุมชนบ้านถ้ำผึ้งที่มีภูมิลำเนาเป็นคนตำบล/อำเภออื่นในจังหวัดสุราษฎร์ธานี มีบทบาทการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ มากกว่าผู้ที่มิมีภูมิลำเนาเป็นคนพื้นที่อื่น (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.60 และ 1.93) โดย มีผลต่างของค่าเฉลี่ยเท่ากับ .673 เนื่องจากชุมชนบ้านถ้ำผึ้งเป็นชุมชนที่ผู้คนมีความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และมีจิตสำนึกรักบ้านเกิด ซึ่งสอดคล้องกับ พงษ์ลดา (2548) ที่ให้ข้อเสนอแนะว่าผู้ที่มีภูมิลำเนาในพื้นที่ จะมีความรักในถิ่นฐานของตนเองสูง จึงมีความตระหนักและเห็นคุณค่าของพื้นที่ต้นน้ำมากกว่าผู้ที่ย้ายถิ่นฐานมาใหม่หรือมาอยู่อาศัยไม่นาน

ส่วนในด้านความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ มีความสัมพันธ์กับระดับบทบาทการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ด้านการปลูกและฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ การป้องกันรักษาพื้นที่ต้นน้ำและด้านการสนับสนุน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 จึงเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ แต่ไม่มีความสัมพันธ์กับระดับบทบาทการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ด้านการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ (ตารางที่ 2)

ตารางที่ 2 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติกับการมีบทบาทการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนบ้านถ้ำผึ้ง ในทุกด้าน

ข้อความ	χ^2	Sig.
1. ความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติกับการมีบทบาทด้านการปลูกและฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ	.155*	.031
2. ความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติกับการมีบทบาทด้านการป้องกันรักษาพื้นที่ต้นน้ำ	.141*	.049
3. ความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติกับการมีบทบาทด้านการสนับสนุน	.216*	.002
4. ความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติกับการมีบทบาทด้านการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ	.045	.529
ภาพรวมความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติกับการมีบทบาทการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนบ้านถ้ำผึ้ง	.161*	.024

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (Surveys research) โดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) เป็นเครื่องมือในการวิจัย มุ่งศึกษาความสัมพันธ์ของตัวแปรด้านปัจจัยส่วนบุคคล ปัจจัยทางเศรษฐกิจสังคม และปัจจัยด้านความเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ต้นน้ำ ที่มีต่อบทบาทของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ประชากรเป้าหมาย คือ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนบ้านถ้ำผึ้ง ตำบลต้นยวน อำเภอพนม จังหวัดสุราษฎร์ธานี จำนวน 194 ครัวเรือน สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ สถิติ t - Test , F-Test การวิเคราะห์ Oneway - Anova โดยใช้ค่าสถิติ LSD และค่าเพียร์สันไคสแควร์ (Pearson Chi-Square) (บุญธรรม, 2531) จากผลการวิจัยสามารถสรุปได้ว่า ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับบทบาทการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ต้นน้ำของชุมชนบ้านถ้ำผึ้ง อำเภอพนม จังหวัดสุราษฎร์ธานี คือ ปัจจัยด้านบุคคล ได้แก่ การเป็นสมาชิกกลุ่ม ปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคม ได้แก่ มีพื้นที่ถือครองภูมิลำเนาเดิม และความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ พบว่ามีความสัมพันธ์กับบทบาทการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ต้นน้ำ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ข้อเสนอแนะ

1. ควรส่งเสริมให้มีการรวมกลุ่มเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรในพื้นที่ต้นน้ำของชุมชน
2. ควรมีการอบรมให้ความรู้แก่ชุมชนอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งการส่งเสริมให้ชุมชนเห็นคุณค่าและประโยชน์จากการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ
3. ควรมีการเฝ้าระวังและตรวจตราพื้นที่ป่าต้นน้ำ โดยการให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการเฝ้าระวัง

เอกสารอ้างอิง

- กิตติ จรรย์วัฒน์. 2535. พฤติกรรมและการรับรู้ของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้: กรณีศึกษาบ้านแพะ อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ และบ้านทุ่งยาว อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาส่งเสริมการเกษตรบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- โกเมศ พุทธสอน. 2546. ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อความคิดเห็นด้านการอนุรักษ์ พื้นที่ต้นน้ำลำธารโครงการป่ารักษ์น้ำ รัชแผ่นดินเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ ของราษฎรบ้านกาไส ตำบลสะเนียง อำเภอเมือง จังหวัดน่าน. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารทรัพยากรป่าไม้ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย เกษตรศาสตร์.
- โกมล แพรกทอง. 2535. บทบาทขององค์กรท้องถิ่นในการจัดการป่าชุมชน. เอกสารประกอบการประชุมสัมมนาทางวิชาการ เรื่อง วนศาสตร์ชุมชน: ทางเลือกในการพัฒนาป่าไม้ โครงการวิจัยวนศาสตร์ชุมชน. คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- นิวัติ เรืองพานิช. 2537. การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพฯ: คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- บุญธรรม กิจปรีดาบริสุทธิ์. 2531. ระเบียบวิธีการวิจัยทางสังคมศาสตร์. กรุงเทพฯ: คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล.

- ประสิทธิ์ เนื่องหล้า. 2543. บทบาทขององค์การบริหารส่วนตำบลและความคาดหวังของชุมชน ต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชน. การค้นคว้าแบบอิสระปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการมนุษย์และสิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- พงษ์ลดา อินทวงศ์. 2548. บทบาทของประชาชนในการจัดการป่าชุมชน: กรณีศึกษาบ้านแม่แมะ อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการทรัพยากร บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- พงษ์ศักดิ์ ศขประเสริฐ. 2548. ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการฟื้นฟูและอนุรักษ์ป่าต้นน้ำอิง: กรณีศึกษาตำบลแม่นาเรือ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา. การค้นคว้าแบบอิสระ ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการมนุษย์และสิ่งแวดล้อม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- มงคล สุกใส. 2536. การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้: ศึกษาเฉพาะกรณีกิ่งอำเภอบ้านหลวง จังหวัดน่าน. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา ส่งเสริมการเกษตร บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- สหทัย วิเศษ. 2539. ภูมิปัญญาชาวบ้านในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ: ศึกษากรณีกลุ่มอภัยราษฎร์ถ้อย ตำบลศรีถ้อย จังหวัดพะเยา. วิทยานิพนธ์ปริญญาพัฒนชุมชนมหาบัณฑิต สาขาการพัฒนาชุมชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.